

NIEUWSBRIEFCANTONSPARK

Juli 2012

REDACTIE:

Huub van der Aa
Rob Samson

INFORMATIE:

Vrienden van het Cantonspark
Secretaris: Mevr. G.H.J. de Lange-Meijer,
Rembrandtlaan 29, 3741 TA Baarn
Tel: 035 - 541 3356
E-Mail: secretariaat@cantonspark.nl
www.cantonspark.nl

HOE WORDT U DONATEUR?

Voor een bijdrage van € 17,50 per jaar bent u donateur van de Stichting Vrienden van het Cantonspark. U steunt ons daarmee om het Cantonspark als waardevolle tuin voor Baarn te behouden.

Stort uw bijdrage op:

Bankrekening RegioBank Baarn,
rekening nummer 98.35.74.944,
t.n.v. Vrienden van het Cantonspark.

INHOUDSOPGAVE

- 3 Ten geleide
- 5 Jaarverslag 2011
- 10 Excursie Arboretum Kalmthout
- 14 Bijzondere of opvallende struiken in het Cantonspark
- 16 Over Apostelbomen
- 24 De Tulpenboom, *Liriodendron tulipifera*
- 26 Bomen over boeken over bomen

Voorplaat: Bloem van *Liriodendron tulipifera*; binnenkant omslag: *Magnolia stellata*.

TEN GELEIDE

Sinds de verschijning van het vorige nummer van deze nieuwsbrief, medio december 2011 is er alweer heel wat water door de Eem gestroomd. En met betrekking tot het Cantonspark zijn wij, als Vrienden, zowel bestuurlijk als in het park zelf weer behoorlijk actief geweest. Maar met betrekking tot enkele belangrijke zaken die rond ons park spelen, hebben wij soms de indruk dat wij in de rol van de verliezer worden gedrukt.

Het overleg met gemeentebestuurders en ambtenaren is intensiever geworden maar onze boodschap, die te maken heeft met een opdracht t.a.v. het kwaliteitspark komt steeds verder onder druk te staan. Zowel van de zijde van de gemeente als van de lokale pers is er voldoende aandacht voor het park en de problematiek die er speelt, maar niet altijd houdt die aandacht rekening met de aanvankelijke afspraken tussen Universiteit van Utrecht en gemeente Baarn en dus met onze oorspronkelijke opdracht. In toenemende mate gaan namelijk in de openbare discussies heel andere uitgangspunten een rol spelen.

In het park zelf moeten vooral de extreme weersomstandigheden in de vroege lente gememoreerd worden. Tot half februari beleefden we een zachte winter, maar toen viel vrij plotseling een enkele weken durende strenge winterperiode in. In het park en overal elders bloeiden al narcissen en crocussen, strekten de katjes van de Hazelaars zich en vanaf kerstmis bloeiden

De pergola met een uitbundige bloei van *Wisteria sinensis* 'Alba'.

overall uitbundig de Toverhazelaars. Maar dit vroege voorjaar werd snel de kop ingedrukt door temperaturen van meer dan 15 graden onder nul en op zeker ogenblik een sneeuwlaag van een dikke decimeter. Toen de dooi weer in viel bleek dat die korte, maar late winterse piek flink wat schade had veroorzaakt. De bolgewassen moesten opnieuw beginnen maar heel veel vroeg ontwikkelde soorten waren hopeloos bevroren. Zelfs de winterharde Toverhazelaars bleken meteen uitgebloeid te zijn of droegen begin maart alleen maar bevroren en dan weer onregelma-

tig ontdooide bloemen. Tijdens de zachte wintermaanden waren een aantal bomen en struiken al aardig op gang gekomen, hoewel door het voorafgaande zachte weer ook veel rot in planten optrad. Aangestaste delen van planten: oppervlakkige wortels en/of knolletjes, vroege voorjaarsrozetten, knoppen etc. konden in de eerste wintermaanden veel water opnemen en gaan rotten, waarna de strenge vorst in de maand februari hen flink de das om deed. In tuinrubrieken, in kranten en tijdschriften, werden de lezers voorgelicht over wat ze hieraan in hun tuinen konden doen. Niet

Op 27 maart 2012 werd een palm geplaatst in de renovatie-zijnde wintertuin (Foto's Jorrit de Regt)..

veel, naar bleek, tenzij men de tuin vóór de winter goed verzorgd had en isolatiemateriaal had gebruikt of eenvoudig flink wat bladeren had laten liggen.

Wel bleek in maart al meteen weer hoeveel aantrekkingskracht het park heeft op gewone bezoekers en de jeugd, die nu eenmaal behoefte heeft aan samschollingsplekken. Net als andere jaren had dat de nodige publiciteit tot gevolg. Wij werden nogal eens benaderd door journalisten om ons zegje te doen en begin maart waren wij maar weer eens te gast bij radio & tv Eemland. Het leverde niet steeds even fraaie aandacht op maar lokte wel discussies uit op verschillende niveaus.

Door de oplopende kosten als gevolg van kleine criminaliteit in het park begon de gemeente een proefperiode, tijdens welke de hekken open bleven en het toezicht door de politie werd geïntensiveerd. Zoals we het nu kunnen beoordelen was deze periode geen succes. Het eigenlijke probleem is immers dat in Baarn door verschillende groepen gebruikers zeer verschillend gedacht wordt over de mogelijkheden van gebruik van het park en dat daarbij de eigenlijke functie van het park maar al te vaak in het gedrang komt. Beheren en behouden wij het Cantonspark als een bijzondere voormalige botanische tuin en nog steeds talrijke unieke bomen en andere planten en tevens een

aantal betrekkelijk kwetsbare bouwsels met grote historische of artistieke waarde, of voegen we het park toe aan het openbare groen en leggen wij de verschillende vormen van gebruik niets meer in de weg. Het vervelende is dat, nu 25 jaar na de overdracht van het park aan de gemeente, een groot aantal gebruikers van het park van die voorgeschiedenis en dus van de meerwaarde van het park in het geheel geen weet heeft. Vooral de jeugd kunnen wij dat niet kwalijk nemen, want zij hebben die beginjaren niet meegemaakt. Onze Stichting Vrienden van het Cantonspark is begin negentiger jaren opgericht om, zo werd dat toen geformuleerd, de grote meerwaarde van het park in botanisch en cultuurhistorische zin, te verzoenen met de "openbare groen functie". Het moge duidelijk zijn dat deze uitgangspunten achterhaald zijn. Enerzijds is dat door het wegvallen van professionele aanwezigheid in het park mislukt, anderzijds kunnen wij ons zelf verwijten dat wij er niet voldoende in geslaagd zijn onze boodschap op brede groepen omwonenden over te brengen. Wij hebben het op allerlei manieren geprobeerd. Wij hebben als Stichting Vrienden van het Cantonspark een vrij grote achterban. Tevens hebben wij door middel van

lezingen, krantenartikelen, deelname aan veel bijeenkomsten waar over het park gediscussieerd werd, een eigen nieuwsbrief en web site, tal van rondleidingen en een succesvolle Gids voor het Cantonspark flink aan de weg getimmerd. Daarmee hebben we een trouwe schare echte Vrienden aan ons kunnen binden, maar een groter deel van de Baarnse bevolking niet of niet voldoende bereikt. En deze laatste groep ontwikkelt steeds meer ideeën die op zich heel sympathiek lijken, maar niet te rijmen zijn met de bijzondere meerwaarde van het park.

Wij zullen ons daarom op korte termijn moeten herbezinnen op onze taak in het geheel, anders gaat het park spoedig dezelfde kant op als bijvoorbeeld de Pekingtuin en andere grotere stukken openbaar groen in Baarn. Dat wil zeggen: nivellering van de meerwaarde en wéér een uniek stukje Baarn, waar het grote publiek met haar visie op gebruik van gemeenschappelijk eigendom het gaat winnen. Wij staan daarbij spoedig voor een belangrijke keuze.

Het Bestuur van de Vrienden van het Cantonspark

Jaarverslag 2011

Sinds mei 1995 stelt de Stichting Vrienden van het Cantonspark zich ten doel de bijzondere botanische en de historische waarde van de tuin (Rijksmonument) en de openbare - park - functie (waar de gemeente Baarn indertijd voor gekozen heeft) met elkaar te verzoenen. In de loop der jaren is gebleken dat het steeds moeilijker wordt deze doelstelling na te streven.

De Stichting bestaat uit een bestuur, een beheercommissie en maakt gebruik van rondleiders.

Samenstelling bestuur:

Voorzitter: Jkvr. Angelique Bosch van Drakestein, tuinconservator, onderhoud landgoederen; werkzaam bij museum De Lakenhal in Leiden als loan and exhibition registrar.

Vicevoorzitter: Dr. Huub van der Aa, bioloog, specialisatie taxonomie en boomdiagnostiek; redacteur Nieuwsbrief

Secretaris: Greet de Lange – Meijer

Penningmeester: Wilco van Dijen, werkzaam bij Natuurmonumenten als teamleider op de financiële administratie.

PR functionaris: Prof. Dr. Dr. h.c. Rob. Samson, Senior mycoloog, CBS-KNAW Biodiversity Centre Utrecht; redacteur Nieuwsbrief

Lid: Ing. Ruud de Meij; tuinadviseur

Het bestuur vergaderde in 2011 op 27 januari, 21 april, 29 juni, 18 augustus. Veel overleg heeft tussentijds plaats gevonden via e-mail en telefoon.

Samenstelling beheercommissie:

Voorzitter: Ing: Ruud de Meij

Leden: Dr. Huub van der Aa, Ing. Geertje Bakker: plantenteelt, tuinbouw, bomen, Just Bleekemolen: boomverzorging, beëdigd taxateur bomen, Jkvr. Angelique Bosch van Drakestein, Urja Niet – Graafland: natuurtherapeut bij Materra Ermelo en Natuurwerkplaats Baarn, Drs. Hans Persoon: botanische tuinen Utrecht

De beheercommissie treedt adviserend op bij de te verrichten werkzaamheden in het park, in overleg met de verantwoordelijke gemeenteambtenaren en de werknemers van Eemfors.

Activiteiten:

Rondleidingen:

Coördinator: Urja Niet – Graafland

Rondleiders: Dr. Huub van der Aa, Ing. Geertje Bakker, Greet de Lange – Meijer, Tera Naafs, Betty Rootselaar – Naafs

De rondleidingen dragen ertoe bij de botanische meerwaarde van het park zoveel mogelijk bekendheid te geven en te attenderen op de zeer bijzondere bomen en struiken die het park (nog!) bevat en hun kwetsbaarheid.

Behalve de gratis publieksrondleidingen op 14 april, 17 mei, 16 juni, 19 juli, 18 augustus, 24 september en 22 oktober 2011 zijn aanvragen van buitenaf gehonoreerd.

Zo werden ontvangen: op 14 mei, medewerkers van de Nieuwe Ooster begraafplaats in Amsterdam; op 20 juli, medewer-

kers van een Welzorg organisatie in Amersfoort; op 1 november, Tuinvrienden van het Gooi; privé groepjes; een kinderrondleiding op 3 juli ter ere van een verjaardag; extra rondleiding voor een tuingroep op 24 september. Sluitstuk was een huwelijksaanzoek via een pad met waxinelichtjes op vrijdagavond 11 november, georganiseerd door vrienden van en in overleg met de aanstaande bruidegom.

Vrijwilligerswerkdagen: coördinatoren: Urja Niet - Graafland en ing. Ruud de Meij

Eerste vrijwilligerswerkdag op 19 november

Alle bijzondere activiteiten, zoals fotoreportages van bruidsparen en zo'n ludiek gebeuren als boven vermeld, gaan altijd in overleg met de verantwoordelijke gemeente ambtenaar.

Presentatie: Uiteraard was de Stichting op 3 september aanwezig met een kraam op het Cultureel Festival. Op de Open Monumentendag, 10 september, was er behalve een bezoek aan de Wintertuin ook gelegenheid om een rondleiding in het park mee te maken om 12.00 uur en om 15.00 uur.

De *Nieuwsbrieven* in juni en december weerspiegelen wat zich in een half jaar tijd heeft afgespeeld. Op de website www.cantonspark.nl worden behalve de geschiedenis van het park ook actuele zaken gepresenteerd, downloaden van oude Nieuwsbrieven is mogelijk.

Gesprekken: o.a. met:

Burgemeester Mark Roëll, bij een privé-rondleiding in het park

Wethouder Jan Baerends op het gemeen-

tehuis, wat geresulteerd heeft in de eerste vrijwilligerswerkdag op 19 november.

Jorrit de Regt, bouwkundige over de vernielingen rond Wintertuin, tennishuisje en in het park

Omwonenden aan de Faas Eliaslaan over de overlast en het openstaan van hekken die 's avonds dicht behoren te zijn.

Heer Knoops van politie Eemland over het aanscherpen van de regels die gelden voor het park.

Jongelui in het park over de gesaboteerde gedragsregels.

Ongetwijfeld valt er nog meer te noemen, vast staat dat door een beperkte groep vrijwilligers ook in 2011 weer veel werk is verricht.

Vooruitblik

In mei is de restauratie van de Wintertuin van start gegaan, Verwacht wordt dat ca. eind juli 2012 de casco restauratie voltooid zal zijn. In april wordt de mogelijkheid open gesteld om te reflecteren als toekomstige huurder. Wat onomstotelijk vast staat is de unieke combinatie Wintertuin en park, enig in Nederland. Niet voor niets dus dat het geheel een Rijksmonument is waarmee zorgvuldig moet worden omgegaan. Helaas lijkt het wel of voor dat zorgvuldig mee omgaan hoe langer hoe minder begrip wordt opgebracht. De kosten van de vernielingen rijzen de pan uit. Voor velen is dit zeer frustrerend. In 2012 zal dan ook een duidelijk beleidsplan op tafel moeten komen voor de wijze waarop de combinatie kas en tuin zeker gesteld kan worden voor de toekomst. De Stichting heeft voldoende expertise in huis en wil

die daartoe graag aanwenden. Een beleid met een desnoods niet vanzelfsprekende openstelling van het park. Aan het zinloze vandalisme moet een eind komen. Baarn is in de loop der jaren al teveel kwijtgeraakt.

Zoveel als in haar vermogen ligt zal de Stichting ook in 2012 haar doelstelling blijven nastreven, met dank aan en met support van haar donateurs.

Maart 2012 - *Greet de Lange* - secretaris

Excursie Arboretum Kalmthout

Een kleine groep donateurs vertrok om negen uur vanaf het Stationsplein richting Kalmthout in België. Een voorspoedige reis met een zeer comfortabele bus maakte dat er alle tijd was voor een kop koffie met Belgisch gebak, vóór de rondleiding begon.

De weersverwachting voor Kalmthout was lichtbewolkt, 18 graden, géén neerslag en dat is volledig uitgekomen.

Onder leiding van een wel zeer bijzondere gids, de 82 jarige mevrouw Bie Wouters, startte de rondleiding, die ruim twee uur duurde. Zij vertelde over de geschiedenis van het arboretum, ooit als proeftuin voor zijn kwekerij, door de Antwerpse boomkweker Van Geert in 1857 begonnen. De ligging vlakbij een station kwam de kweker goed van pas, de paardenmest kon gemak-

kelijk aangevoerd worden, om de grond te verbeteren. In die eerste periode werden alleen groenbehoudende bomen aangeplant. Vreemde "mastbomen", coniferen uit China en Japan werden getest op hun winterhardheid. Een deel van de kwekerij werd bestemd voor bijzondere bomen die tot volwassen exemplaren mochten opgroeien. Schijnpressen, vreemde coniferen, naaldbomen die zo'n 150 jaar oud zijn, zijn nog altijd te zien.

Na de dood van Van Geert in 1896 wordt de kwekerij uitgebreid met o.a. het stuk waar nu de grote vijver is. Het familiebedrijf is dan omgevormd tot een naamloze vennootschap die geleid wordt door een landbouwingenieur. Opnieuw worden bijzonder loofbomen en coniferen aange-

plant. De eerste en de tweede wereldoorlog, waardoor de vraag naar bijzondere sierbomen verdwijnt en de export stagneert, dragen er toe bij dat de kwekerij verwildert.

Gelukkig zijn in 1952 de gebroeders De Belder, diamantairs en enthousiaste amateurbotanici bereid er geld in te steken. Onder leiding van Jelena Kovacic, landbouw ingenieur en getrouwd met één van De Belders, wordt de kwekerij stukje bij stukje omgetoverd in een natuurlijk ogende tuin, met vaste planten, bodembedekkers, struiken en bomen. Zaden uit het wild, en nieuwe cultivars worden aangeschaft. Onder de coniferen in het Kwekerijlaantje worden Rododendrons, Hydrangea's etc. geplant. Zij gaat vooral uit van een arbeidsarme tuin en was haar tijd ver vooruit omdat zij al ecologisch te werk ging.

In het Arboretum treffen we geen paden aan, we lopen over gras, waarbij vooral de open ruimten weldadig aandoen. Soms midden in zo'n open ruimte een solitaire boom, in de tijd van Jelena werd een boom vrij gezet, niet dus apart geplant. Onder leiding van onze gids wandelen we van 'tuin' naar 'tuin', zoals de gele tuin met de prachtig bloeiende *Phlomis* en met Berken als uitgangspunt. De witte tuin met Robinia's en struiken met witte bloemen, zoals de *Deutzia*. Bij tuin moeten we dan denken aan een grote open ruimte (gras) omzoomd door borders met diverse bloemen en planten, zoveel mogelijk in de zelfde kleur, daarachter struiken en bomen.

We zien een prachtige *Pseudolarix*, een treurbeuk in de vorm van een waterval.

Een heel bijzondere rode beuk, veel lichter dan wij kennen. Een wel zeer aparte boom is de Nestspar, aan alle kanten gestut.

En passant horen we allerlei wetenswaardigheden, zo ruiken Rododendrons het lekkerste als ze dicht bij wilde planten staan, Kun je om Hosta's waar slakken zo dol op zijn de Bergenia's zetten. Gewone Engelwortel is de meest interessante wilde plant. Vroeger werd voor de bloei een stukje blad geconfit, om als versiering op gebak te worden gebruikt. Zo komen we bij de grote natuurlijke vijver waar waterdrieblad (een bedreigde plant) groeit en het fraaie slijkgras. We pauzeren even in de Gloriette, een soort prieel waar langs de wanden banken staan. Op de muur staat een gedicht van Bie Wouters, onze gids. Zij leest het zelf voor. Verderop in de Nieuwsbrief komt u het tegen. Het voert te ver alle bomen en stuiken die we onderweg tegenkwamen te benoemen. Vaak was het ook een plezierig herkennen, in de zin van: die hebben wij ook in het Cantonspark.

ik zag eens een kever met smaragden schilden
rusten op een nerf van gouddraad

ik zag eens de ogen van een zomernacht
vol sterrentranen schieten

ik zag eens een dubbele regenboog
een brug slaan van deze naar gene wereld

en zoveel andere betoverende dingen zag ik,
maar onder ons gezegd en gezwegen,

alle heerlijkheden verbleken
bij een glimlach van u

Bie Wouters

Het Arboretum is sinds eind 1986 eigendom van de provincie Antwerpen, beheer en exploitatie blijven echter volledig in handen van de vzw, vereniging zonder winstbejag Arboretum Kalmthout. Slechts 3,7 mensen zijn in vaste dienst. Het meeste werk gebeurt door vrijwilligers. Daar is zelfs een wachtlijst voor.

Zeer voldaan kunnen we terug zien op een geweldige excursie, mede dankzij onze bevlogen gids. Om half vier vertrokken we naar Baarn en om vijf uur waren we weer bij het station.

Het is maar anderhalf uur rijden naar Kalmthout, dat nodigt uit te gaan kijken in de herfst, wanneer diverse bomen zo fraai kleuren en in het voorjaar als al de Hamamelissen en de Magnolia's bloeien!

Het jaarprogramma is interessant. Van 26 mei t/m 30 september: seks, lust en groene vingers; 23 en 24 juni rozenweekend; beelden die blijven hangen: 2 juni t/m 26 augustus; speurtocht voor kinderen 16 juni t/m 31 augustus. Dit is maar een greep uit het programma. De website www.arboretumkalmthout.be en www.terranova.provant.be geven nog meer informatie.

Greet de Lange

Een van de oudste bomen van het Arboretum is de zogenaamde Nestspar, die ongeveer 150 jaar oud is

Bijzondere of opvallende struiken in het Cantonspark

Telkens weer komen we in het park struiken of kleine boompjes tegen die eerder niet waren opgevallen. In sommige gevallen kost het zelfs enige moeite om de namen te achterhalen. Als dat eenmaal gelukt is, is het meestal geen probleem om wat gegevens over de plant te achterhalen. En vaak betreft het planten die niet in onze achtereenvolgende gidsen te vinden waren, maar wel onze aandacht verdienen. In deze nieuwe rubriek zullen we telkens één of

meer van zulke soorten kort behandelen. Hieronder volgt het eerste mini-portret van zo'n recent (her-) ontdekte soort.

Calycanthus floridus

In de vroegere moestuin in de border langs de kinderboerderij en vlakbij de wintertuin, schuin tegenover de augurkenstruik, staan een paar struiken met, mij althans, intrigerende bloemen. In mei stonden de *Calycanthus florida* of te wel de meloen-

Calycanthus floridus met bloemen waarvan de bloemblaadjes bruine puntjes hebben als gevolg van de late vorst in maart.

specerijstruik (bijna) in bloei. Deze staat op beide genoemde plaatsen. Hij behoort tot de familie van de Calycanthaceae en is afkomstig uit Noord Amerika. Het is daar een populaire tuinplant vooral vanwege de geur van de bloemen, die nogal lijkt op die van kaneel of bubblegum. (Ik heb dat zelf nog niet zo geroken, maar misschien moet het daarvoor warmer zijn). De bast ruikt naar kamfer als hij een beetje wordt afgeschaafd. Ook als de twijgen droog worden bewaard blijft de lucht ervan lang behouden.

De bruinrode bloemen bestaan uit een groot aantal smalle kroonbladeren die in

een spiraal zijn ingeplant. Daarmee lijkt hij wat op een stermagnolia. Ook de bladeren doen wel denken aan die van een magnolia. Dit jaar hebben de bloeiende bloemen geleden van de vorst, maar de knoppen zien er goed uit. Uit de bloemen wordt een olie gedestilleerd die wel in sommige parfums wordt gebruikt.

De eerste planten zijn omstreeks 1756 naar Engeland verzonden.

Geertje Bakker

Over Apostelbomen

Onder apostelbomen verstaat men in ons land verschillende door mensenhanden gevormde of vervormde typen bomen. Ik heb daar enkele jaren geleden al eens een kort artikeltje voor onze Nieuwsbrief over geschreven, kort nadat een ter zake deskundige ons verteld had dat de grote beuk in het eerste gazonnetje rechts van de entree van het Cantonspark, een typische apostelboom is. De reacties daarop waren zeer verschillend, van instemmend tot geheel afwijzend. Dat een serieuze bomenliefhebber daar in kon trappen ! Maar er waren ook positieve reacties en verzoeken, soms van ver, om eens naar hun vermeende apostelboom te komen kijken

Ik heb inmiddels ook wat verder rondgekeken en wat nieuwe literatuur kunnen raadplegen. Dat levert een gevarieerd beeld op van het verschijnsel, waarbij een boom blijkt te zijn samengesteld uit meerdere individuen.. Ik zal hieronder enkele van mijn bevindingen weergeven, wat van het nieuw verworven illustratiemateriaal laten zien en ingaan op de terminologie die op dit terrein gebruikt wordt.

Vergroeiingen

Bomen van dezelfde soort die dicht bij elkaar staan kunnen gedeeltelijk met elkaar vergroeien. Wie er op let kan daarvan overal wel voorbeelden tegenkomen. Deze vergroeiingen kunnen spontaan ontstaan of kunnen door mensenhanden worden gestimuleerd. Wie eenmaal, zoals ik, verslaafd is geraakt aan het zoeken naar dit type bomen komt er ook telkens weer

tegen, waarbij je eenvoudigweg niet kunt uitmaken hoe de betreffende vorm tot stand is gekomen. In sommige gevallen is niet meer uit te maken waar het allemaal mee begonnen is.

In de Lage Vuursche, langs het toegangspad naar de receptie van het Koos Vorrinkhuis staan twee innig omstrengelde beuken van mogelijk omstreeks 80 jaar oud. (zie foto) Het is een voorbeeld van zo'n geval waarbij je niet kunt zeggen wat de voorgeschiedenis is geweest, dus raden maar ! Zijn er hier ooit twee beukenootjes zó dicht tegen elkaar aan gekiemd dat de jonge boompjes strak tegen elkaar aan verder ontwikkelden of zijn ze indertijd als jonge boompjes tegen elkaar aan geplant ? Feit is dat de stammen tegen elkaar aan gegroeid zijn. In de gemeenschappelijke vertakkingswijze kun je zien dat ze strak tegen elkaar aan gegroeid zijn, maar plotseling niet vergroeid zijn; in dezelfde kruin zijn wel duidelijke vergroeiingen te zien.

Zulke vormen zijn er wel meer te vinden. Zelfs van twee heel verschillende soorten die innig in elkaar verstrengeld zijn geraakt zonder dat er sprake is van echte vergroeiingen; ook hier moet het toeval, nl ontkieming van jonge boompjes in elkaars onmiddellijke nabijheid, de verklaring geven voor deze vormen.

Intussen zijn er een aantal vormen beschreven waarvan men met zekerheid weet hoe ze zijn ontstaan. Hieronder zal ik er enkele behandelen.

Twee innig vergroeide beuken vóór het Koos Vorrinkhuis in Lage Vuursche

De bomenbundel

Een veel voorkomende vorm is de zogenaamde bomenbundel waarbij een aantal jonge bomen in hetzelfde plantgat gezet zijn, waarna ze stevig met elkaar verbonden zijn, met touw of soms zelfs met metalen banden. De bedoeling hiervan was dat de boompjes met elkaar zouden vergroeien om straks één dikke stam vormen. Op deze manier vormt zich één dikke stam, die in omvang vergelijkbaar is met de stam van een veel oudere boom. Er zijn gevallen bekend van zulke bomen die door eigenaren of beheerders aanmerkelijk ouder worden geschat dan ze in werkelijkheid zijn, eenvoudig omdat men het

verschijnsel niet kent en door vergelijking met andere bomen van dezelfde soort en dikte op het verkeerde been wordt gezet.

Boombundels komen voor in veel vormen. Vooral als ze heel oud worden kunnen ze hele wilde vormen aannemen waarvan de interpretatie in de tijd niet altijd meer mogelijk is. Daarom heb ik geprobeerd om een aantal secundaire kenmerken van met elkaar vergroeide bomen te ontdekken. Op enkele daarvan ga ik hieronder verder in.

De Apostelboom

Een speciale vorm van de boombundel ontstaat als men er voor kiest om 12 bomen te bundelen. Het getal van 12 verwijst naar de 12 apostelen; Als de bundeling goed gelukt was en alle stammen vergroeid waren, symboliseerde het resultaat de figuur van Christus. Er zijn ook gevallen bekend waar men maar 11 bomen gebruikte omdat men de apostel Judas, die tenslotte ontrouw was geweest aan Christus, buiten de bundel liet. Het is overigens soms zó dat je het cijfer 12 nog aan de stam kunt zien maar dat dat niet helemaal is "uitgewerkt" in de kroon. Sommige bomen in de bundel zijn dominant geworden terwijl andere min of meer terzijde zijn gedrukt.

In het Cantonspark staat een dergelijke dikke beuk, (foto 2) die lange tijd beschouwd werd als even oud als een andere beuk in hetzelfde park, die na een jaar of twintig geleden te zijn omgezaagd ongeveer 180 jaar oud bleek te zijn. Een schijf van die boom is aan de Universiteit van Wageningen door een specialist ter

Foto 2. De samengestelde stam van grote beuk in het Cantonspark

zake in detail onderzocht en gedateerd. Die boom bleek rond 1835 te zijn geplant. Het inmiddels als apostelboom herkende exemplaar in hetzelfde park was ongeveer even dik. Omdat niemand van ons van het bestaan van deze techniek wist en niemand ons gewezen had op een aantal andere kenmerken van zulke bomen werd deze boom gemakshalve, en naar later bleek te lichtvaardig, als ongeveer even oud gedateerd. Toen ons daar echter door iemand die zich in het verschijnsel apostelboom gespecialiseerd heeft, op werd gewezen zijn wij verder gaan zoeken. Toen werd ook duidelijk waarom de betreffende boom ontbrak op een bomenlijst uit het begin van de 20ste eeuw ! Door wie, en waarom, deze boom is geplant weet ik niet, maar het lijkt er voorlopig op dat het kort na 1902 is gebeurd. In dat geval zou deze boom wel eens kunnen zijn geplant door August Janssen.

Kenmerken van apostelbomen

Apostelbomen zijn er nog in een heel scala van vormen, waarbij het niet altijd duidelijk is wat de voorgeschiedenis van zo'n boom is. Kenmerken van apostelbomen zijn o.a.:

1e Apostelbomen hebben vaak stammen met duidelijke groeven, omdat de oorspronkelijke stammetjes zich later nog steeds zullen blijven manifesteren. Hierboven is uiteen gezet dat deze kweekwijze een religieuze achtergrond kan hebben. Maar men kan zich ook voorstellen dat men deze bomen ook "maakte" bij gelegenheid van bv bruiloften, waarbij het succes van de volledige vergroeiing dan tevens het

succes van het huwelijk symboliseerde.

Ik heb intussen de beschikking gekregen over heel overtuigende voorbeelden van zulke samengestelde bomen. Bijgaande foto is die van een fraai voorbeeld, afkomstig uit een particuliere tuin in Friesland, waar meer voorbeelden staan die aangeven dat de vroegere bewoners er een soort sport van maakten om samengestelde bomen te laten groeien.

2e Kenmerken van het wortelstelsel en de kroon: In veel gevallen is in de kroon nog duidelijk te zien dat het om verschillende individuen gaat: De kronen van de verschillende oorspronkelijke bomen hebben voor een deel hun individualiteit behouden en hun takken en vertakkingen groeien door elkaar heen. Het is in de praktijk meestal niet mogelijk om ook in de kroon 12 verschillende kronen te ontdekken, maar meest waarschijnlijk is dat die er ook niet zullen zijn. De verschillende kronen hebben zich onafhankelijk van elkaar ontwikkeld en de sterkste kronen winnen de strijd om de ruimte. Hetzelfde verschijnsel zal zich in het wortelstelsel voordoen, maar dat is uiteraard alleen in zeer bijzondere gevallen zichtbaar.

3e Takken van verschillende individuen, die als stammen met elkaar vergroeid zijn, kunnen secundair ook in de kroon spontaan weer met elkaar vergroeien. Bij bijna alle samengestelde bomen die ik gezien heb zijn dergelijke vergroeiingen in de kroon te zien. Ook bij onze beuk van het Cantonspark . Vooral 's winters, als de bladeren van de bomen zijn, loont het de moeite om, staande onder de boom naar zulke vergroeiingen te zoeken.

Men ziet deze vergroeiingen ook bij oude hagen, waarbij de bomen dicht naast elkaar gezet en niet met de stammen vergroeid zijn, maar waar wel de takken van de verschillende individuen met elkaar vergroeien. Vermoedelijk zijn deze haagbomen door tuinlieden ook een beetje geholpen, door het kunstmatig met elkaar verbinden van takken, teneinde een zo stevig moge-

lijke haag te krijgen. In Baarn zijn restanten van zulke oude hagen te vinden achter en naast kasteel Groeneveld en op het gebied van het nabije – inmiddels al lang verdwenen - kasteel Drakenburg. In beide gevallen gaat het ook om beuken.

4e Vergelijkbare vergroeiingen kan men waarnemen in de wortelstelsels, zij het dat

Vergroeide beuken, die als bundel geplant waren, in een particuliere tuin in Friesland

die voor het grootste gedeelte onder de grond zitten en zich aan de waarneming onttrekken. Bij oudere bomen is regelmatig heel wat aarde weggespoeld tussen de oppervlakkige wortels, en wordt dit verschijnsel beter zichtbaar.

5e Bij met elkaar vergroeide bomen kan soms worden waargenomen dat bepaalde aantastingen door parasieten verschillend zijn bij verschillende delen van de samengestelde boom. Een mooi voorbeeld staat in het Baarnse Maarschalkbos. Wie tegenover de Gaslaan het park betreedt en meteen het eerste smalle pad naar links neem komt al spoedig zo'n boom tegen. Het betreft twee vergroeide bomen, waarna de individuele stammen nog duidelijk te herkennen zijn. Een van die stammen is gezond en de ander sterk aangetast door schimmels. Er zijn verschillende soorten paddestoelen op te vinden die verantwoordelijk zijn voor de aantasting en die de boom uithollen en verder doen rotten. Ik volg deze boom al tientallen jaren en verbaas er mij nog steeds over dat één van de twee partners gezond verder leeft, terwijl zijn partner langzaam vergaat!

Ook in de kroon van zulke bomen doet zich het verschijnsel voor dat bijvoorbeeld de bladeren van de ene partner veelvuldiger aangetast blijken te zijn door parasieten dan die van de ander. Dit verschijnsel is waarschijnlijk nooit grondig onderzocht. Ondergetekende heeft meer dan 50 jaar intensief naar door insecten veroorzaakte gallen gezocht en is dit verschijnsel een aantal malen tegengekomen, zonder dat andere omstandigheden, zoals exposi-

In de kruinen van Apostelbomen zijn onderlinge verdringen en vergroeiingen te zien tussen takken van individuele bomen. Deze foto is gemaakt in Frederiksoord; vergelijkbare vormen zijn ook te zien in de kruin van de Apostelbeuk in het Cantonspark

tie t.o.v. de zon of de wind de verschillen konden verklaren.

De apostelbomen als snoei- of entvorm

De term "Twaalf apostelenboom" werd in het verre verleden ook gebruikt als men het getal twaalf kunstmatig in een boomkroon aanbracht door snoei- of entwerk. Een bekend voorbeeld in deze categorie was de boom bij het oude kloostercomplex van Ter Apel, in het zuidelijke deel van de provincie Groningen. Daar staat (of stond inmiddels) een eeuwenoude Linde die in vroeger jaren door de monniken zo gesnoeid werd dat er 12 of 7 takken over-

De dubbele beuk in het Maarschalksbos, waarbij één van de partners ernstig is aangetast, de ander schijnbaar gezond

bleven. Het is ook mogelijk dat bepaalde takken ter wille van de compositie of het evenwicht op bepaalde plaatsen geënt zijn. Intussen is de boom, ondanks vele zorgen, heel recent ter ziele gegaan. Ik heb hem een aantal jaren geleden nog levend gezien met nog een drietal groene takken. ik weet niet zeker of het restant nog steeds aanwezig is, dicht bij de vroegere kloosterkapel. Wie de boom, of wat daarvan nog over is, zelf nog wil zien moet daarom niet te lang meer wachten

Boomstobben

Als bomen op een of andere manier van takken worden ontdaan kan de boom ter plaatse reageren door meer knoppen en

meer uitlopers te gaan vormen. In het Duits heet dit verschijnsel Knopfsucht. Als de knoppen opnieuw uitlopen ontstaan soms bossen met takken op onverwachte plaatsen in de boom. Een voorbeeld zijn de Lindebomen die door heel nette ouderwetse tuinlieden in mei en juni worden ontdaan van het zgn St Janslot; dat zijn takken die dicht bij de stamvoet of ergens op de stam uitlopen in een periode nadat de boom allang zijn zomerkroon heeft gemaakt. Dus eind juni, dat is omstreeks het feest van de Heilige Johannes. Vandaar de naam St Janslot. Ter plaatse ontstaat dan ook de zgn Knopfsucht en kunnen hele heksenbezems van takken ontstaan. Deze reactie van de boom op mechanische beschadiging door de snoeischaar, kan ook min of meer spontaan ontstaan oiv parasieten. Zowel bepaalde schimmels, Insecten en Mijten kunnen door hun activiteit vergelijkbare heksenbezems veroorzaken. De Lindebomen in de Wilhelminalaan in Baarn zijn een voorbeeld van zo'n reactie van de boom na mechanische schade door de snoeischaar. De Eiken in het Baarnse bos, tegenover Paleis Soestdijk vertonen vergelijkbare verschijnselen op verschillende hoogte aan de stammen. Hier is de oorzaak een Mycoplasma, een gespecialiseerde bacterievorm.

Overal in het dorp zijn Berken te vinden die heksenbezems in hun kroon dragen, veroorzaakt door schimmels en/of mijten. Ik kan daar hier nu niet verder op ingaan. Een fraai voorbeeld hadden wij vroeger in het Cantonspark, maar die boom is helaas verwijderd omdat men dacht dat het een overdraagbare ziekte betrof.

In deze categorie vallen ook bomen die laag bij de grond worden afgezaagd en daarna met meerdere stammen uitlopen. Een reactie dus op beschadiging. Vroeger werd van dit verschijnsel gebruik gemaakt om allerlei vormen van geriefhout te “kweken”. In het boerenbedrijf had met lange palen nodig en men onderhield daarvoor aparte bosjes met bomen die om de zoveel jaren van hun stammetjes ontdaan werden voor allerlei doeleinden. Er komen overgangsvormen voor naar de echte boombundels en soms is niet uit te maken wat de oorzaak van bepaalde boombundels in het vrije veld kan zijn geweest. Als je er eenmaal op let kun je deze vormen overal aantreffen. Een bekende bomenkenner wandelde eens met mij door het Baarnse Maarschalksbos en verklaarde de vele meerstammige boompjes uit het feit dat hier tijdens de laatste oorlogsjaren, waarschijnlijk clandestien, bomen uit het park waren gehaald voor brandhout van omwonenden en dat vanuit de zaagvlakken later meerdere stammetjes waren gegroeid. Als zodanig zijn deze wat rommelig aandoende en soms niet regelmatig uitgegroeide samengestelde bomen, intussen cultuurhistorische monumenten van de eerste orde. Boombeheerders die deze vormen niet herkennen zijn vaak geneigd om deze bomen bij periodiek onderhoud als eersten weg te saneren!

Overigens kun je in oude bossen vaak samengestelde bomen aantreffen waarvan niet is uit te maken wat de voorgeschiedenis geweest is.

Apostelbomen in Nederland

Vermoedelijk zijn er in ons land veel apostelbomen die niet altijd als zodanig herkend worden. Bovendien zijn er verschillende typen door mensenhanden gevormde apostelbomen. Zowel in ons land als daarbuiten (Duitsland: zie hieronder) zijn het vaak wel bomen die een bijzondere betekenis hebben meegekregen en dan ook op een bijzondere plek staan, waar ze de kans krijgen om heel oud te worden.

De nu vrijwel overleden linde bij het klooster van Ter Apel is daarvan een voorbeeld.

In het boekje “Apell”, uitgave van de Stichting Museum Ter Apel, “heruitgave uit 1999 staat nog een foto van de boom met 5 overgebleven armen en een sterk uitgedunde kroon.. De boom werd als een grote

Een van de twee oude Apostelbomen op het kerkhof van Frederiksoord

kostbaarheid gekoesterd en onderhouden. Er nestelden vogels in de holten van de stam en er werd alles aangedaan om de dan al zeer fragiele boom te behouden.

Op het oude kerkhof van Frederiksoord, op de grens van Overijssel en Friesland, staan twee monumentale apostelbeuken. O.a. omdat de dikte van zulke bomen geen directe maat is voor de ouderdom is het vaak gissen over hoe oud ze zijn.

In het landgoed Meervliet, nu onderdeel van het landgoed Waterland te Velsen staan enkele bomen die ook de invloed van mensenhanden tonen. Een er van is ongetwijfeld een apostelboom, volgens de hierboven gegeven definitie.

In Friesland staan op het terrein van een oude hoeve een aantal dergelijke bomen, misschien wel de fraaiste voorbeelden van het ontstaan door het bundelen van jonge bomen in hetzelfde plantgat. Zie o.a. foto op pagina 20.

Gewapend met de kennis van hoe zulke bomen ontstaan zijn, kom je verrassend vaak exemplaren tegen die enkele van de bovenbesproken kenmerken dragen, maar waarvan niet direct duidelijk is dat het inderdaad samengestelde bomen zijn. Vooral beuken hebben nu eenmaal soms de neiging om al vanaf de jeugd grote lengtegroeven in de stam te vormen, die bij ouderdom alleen maar duidelijker worden. Als bij zulke bomen het heilige getal 12 navijnsbaar is, is dat een reden te meer om de boom een apostelboom te noemen. Overigens is het bij evidente gevallen van samengroeien niet altijd zo dat alle 12 boompjes op latere leeftijd nog allemaal navijnsbaar zijn in de samengestelde

stam. Bepaalde deelnemers in het geheel groeien nu eenmaal sterker, overgroeien de burens of deze laatste zijn al in een vroeg stadium opvallend achtergebleven. In een systematische opsomming van de overall in het land aangetroffen vermoedelijke apostelbomen zullen bij een meerderheid vraagtekens blijven staan bij de status van de boom. Mogelijk zal in twijfelgevallen de voorgeschiedenis pas blijken als de boom kan worden doorgezaagd, iets wat natuurlijk niet de aan te bevelen onderzoekmethode mag zijn.

Samengevat: er is de laatste tijd heel wat achtergrondkennis over samengroeiende bomen bekend geworden. Afhankelijk van hoe je het begrip Apostelboom definieert, kun je diverse typen samengroeiingen tegenkomen. Soms zijn ze helemaal spontaan ontstaan, soms zijn ze door mensenhanden geholpen. Soms ook geven ze inzicht over hoe men in vroeger jaren met bomen omging. Wat dat betreft is er nog heel wat nieuws te ontdekken. Gewapend met enige kennis van deze gebruiken en het gedrag van de bomen zelf kun je nog heel wat nieuws ontdekken of uit bijzondere boomvormen stukken oude geschiedenis van het landschap achterhalen.

Huub van der Aa

De Tulpenboom, *Liriodendron tulipifera*

Het grote exemplaar dat in de meest westelijke punt van het Pinetum van het Cantonspark staat, beleefde in juni een rijke bloei. Het is een hoge boom met een stamdoorsnede van bijna een meter, rijk vertakt en vol met grote geelgroene een beetje oranje gevlekte bloemen, die je, onder de boom staande, goed kunt zien. *Liriodendron* is verwant aan *Magnolia*, waarmee hij samen de familie van de Magnoliaceae vormt. Deze familie heet in het Nederlands dan ook de Tulpenboomfamilie. De wetenschappelijke naam van het geslacht bestaat uit twee Griekse woorden: Lirion, wat Lelie betekent en dendron, wat boom betekent. Toch hoor je nog vaak dat de Nederlandse naam wijst op gelijkenis

van de bloem met een tulp! Afgezien van het feit dat die gelijkenis er alleen voor een zeer oppervlakkige beschouwer zal zijn, heeft het typisch gevormde blad wel degelijk iets van een tulp. En daar zullen we het dan maar op houden. We bevinden ons dan in goed gezelschap want die naam is in veel andere talen ook gekozen. De Tulpenboom komt oorspronkelijk uit het oostelijk deel van de VS, waar hij een hoogte van ca. 60 meter kan bereiken. De boom is vanaf ca 1660 ook in Europa ingevoerd en wordt sindsdien vooral gewaardeerd in parken en grote tuinen. Er bevindt zich in het landgoed Groeneveld bij Baarn een klein bos met alleen Tulpenbomen, iets wat buiten Amerika

iets heel bijzonder is. In Groeneveld staat langs de vijver, achter het kasteel nog een monumentale Tulpenboom, die dikker is dan die in het Cantonspark. In de VS was de *Liriodendron* tijdens de grote burgeroorlog, in de zestiger jaren van de 19de eeuw, het grote symbool voor de vrijheid. In veel dorpen en steden staan dan ook nog steeds Tulpenbomen uit die tijd en dat zijn bomen met een bijzondere status en aanzien. Tegenwoordig wordt de boom extra gewaardeerd omdat hij bijzonder goed bestand is tegen luchtvervuiling. Het is daarom bij uitstek een goede "stadsboom". Ook om andere redenen is de boom geliefd, namelijk wegens zijn hout, dat er sinds jaar en dag om bekend staat dat het ook na droging en verwerking in meubels of muziekinstrumenten niet meer zal krimpen. Het hout heeft een

fijne structuur en een honingkleur. Het nadeel is dat het niet erg duurzaam is en gemakkelijk een prooi wordt van insecten. Na zijn succesvolle entree in Europa ontstonden hier tal van cultivars. Een fraai voorbeeld daarvan staat schuin tegenover onze boom in het Pinetum, dicht langs de vijver. Het is een meerstammige, ook al weer heel grote boom, die zich van de gewone soort onderscheidt omdat het groene blad een brede geelgroene rand heeft, iets wat vooral bij doorvallend licht goed te zien is. Hij heeft daarom de toevoeging '*Aureomarginatum*' gekregen. Zowel de Engelsen als de Duitsers claimen dat hij in hun land ontstaan is, rond 1865, maar het is heel goed mogelijk dat zo'n vorm op twee verschillende plaatsen spontaan ontstaat en wordt verder gekweekt

BOMEN OVER BOEKEN OVER BOMEN

Dit keer bespreek ik hier twee kleinere publicaties die u niet direct in de etalages van de boekwinkels zult aantreffen, maar die allebei raakvlakken hebben met het Cantonspark. Ze moeten op "locatie" worden gekocht of via het ISBNnummer bij de betere boekhandel worden besteld.

Bomenpark De Nieuwe Ooster

Een bijzondere verzameling bomen tussen de graven; 2e druk, 2010. Uitgave van de Stichting Arboretum De Nieuwe Ooster; 126 pagina's

ISBN 978-90-71256-08-0

Dit boekwerkje behandelt de bomen van de Oosterbegraafplaats in Amsterdam. Net als zoveel andere oude begraafplaatsen in ons land zijn hier in de loop van de jaren talrijke bijzondere bomen terecht gekomen die een bezoek aan deze begraafplaats, maar dan gezien als arboretum, alleszins rechtvaardigen. In het boekje leiden een aantal korte wandelingen langs de bijzondere boomsoorten maar wordt onderweg ook stil gestaan bij gewone soorten, die door hun vorm of ouderdom die aandacht verdienen. Net als in onze gids voor het Cantonspark wordt bij elke boom iets vermeld over de botanische kenmerken, maar ook over gebruik en historie. Zo komen Zwepenboom, Zakdoekjesboom, Sneeuwkllokjesboom, Papiermoebei etc. ter sprake naast bijzondere kweekvormen van gewone soorten, zoals de Treuriep, een doornloze christusdoorn, een gevlekte esdoorn en enkele bijzondere vormen van

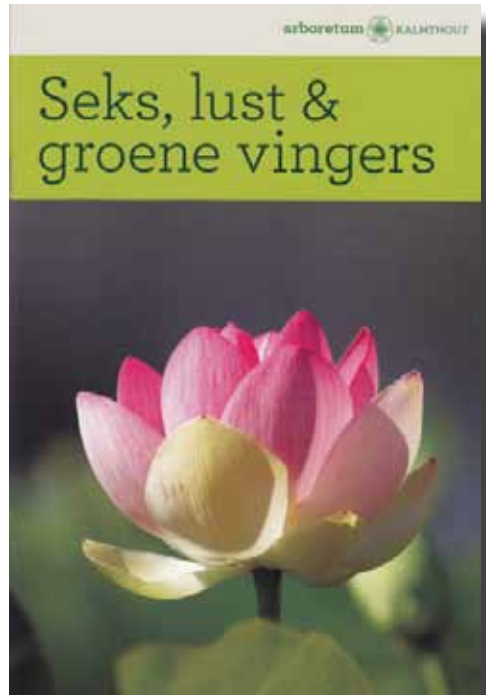
de gewone beuk. Van de meeste behandelde soorten is een foto opgenomen naast een aantal foto's met een meer landschappelijke of sfeerbepalend thema, goed passend bij een kerkhof. Er zijn drie wandelingen door het kerkhof beschreven, ongeveer in de stijl van onze eigen gids. Op de plattegrond, aan de binnenkant van de kaft, zijn deze duidelijk ingetekend en is de verdeling van het kerkhof in genummerde vakken weergegeven. De bomen zijn duidelijk ingetekend maar niet genummerd, zoals bij ons. Als dat relevant is wordt in de tekst wel het nummer van de bijbehorende foto genoemd. Dit systeem bevat m.i. elementen die in de toekomst voor onze gids ook wel eens handig zouden kunnen zijn.

Ook in de tekst krijgt het kerkhof als zodanig de nodige aandacht. In aparte hoofdstukjes komen bestuur en directie aan het woord, maar ook Karina Wolkers, de echtgenote van de beroemde schrijver, schrijft een prachtig verhaal over de Tulpenboom van Boerhave. Koos van Zomeren beschrijft in zijn hoofdstukje "Laatste Rustplaats" het verschijnsel dat bepaalde bomen in de bebouwde kom in ongenade kunnen vallen omdat ze te veel wortelopdruk geven maar op een kerkhof een "laatste rustplaats kunnen krijgen. Zo biedt dit boekje nog meer verrassende passages en is zowel door de vormgeving als de inhoud een verrijking voor de boekenkast van de bomenliefhebber.

Seks, lust en groene vingers

Uitgave van het Arboretum Kalmthout, België; 28 pagina's. ISBNnummer 978-90-662-5149-6.

Dit boekje is uitgegeven door Abraham Rammeloo, directeur van het Arboretum in Kalmthout en bundelt de "informatiefiches" die behoren bij de toonstelling in het arboretum, waar wij met onze donateurs op 9 juni l.l. op bezoek waren (zie elders in deze nieuwsbrief). De planten die om hun relatie tot het in de titel genoemde thema behandeld worden, zijn allemaal met meestal kleine foto's afgebeeld en voorzien

van relevante teksten. Naast korte botanische gegevens is bij elke soort aangegeven hoe de plant gebruikt kan worden als afrodisiacum, dus als lustopwekkend middel. Het beste kan men natuurlijk de betreffende Plantentuin, meteen over de grens ten zuiden van Breda, zelf bezoeken. Maar voor wie daar geen gelegenheid voor heeft is deze "brochure" beslist een waardevol bezit.

Huub van der Aa

Bloeiwijzen van *Wisteria sinensis* 'Alba'.

